

Csodaszer, de nem titok

Digitális Tudománytár

Cikksorozatunk korábbi írásaiban olyan, nemzetiségeink számára forrásértékű kutatásokra módot adó internetes portálokat ismertettünk, amelyek kivétel nélkül terítésmentesen vehetők igénybe. Ezúttal egy olyan adatbázisra, nemzetiségi adatbányára hívjuk fel olvasóink figyelmét, amely találatainak megtekintése előfizetést igényel. Olyan kiadványok elérését teszi lehetővé, amely elképzeltől gazdag találatmennyiséggel szolgálja meg az árát.

Az adt.arcanum.com/hu címen elérhető Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) jelenleg 6200 napi- és hetilap, illetve folyóirat és egyéb dokumentumsorozat többnyire összes évfolyamát, tételét digitalizálta, több százmillió újságcikket, 67 119 557 *oldalt (!)* téve így elérhetővé. Az „arcanum” latin szó, jelentése: csodaszer, titkos ír. Az ADT valóban egy kisebbfajta csodával ér fel. A felhasználót mesterséges intelligenciával felvértezett keresőeszközökkel segíti a kutatásban. A teljes szövegű keresést – a szerzőn és címen túl – helyre, eseményre, személyre, intézményre történő szűkítésekkel lehet pontosítani, s természetesen megadhatók a keresési időszak pontos kezdő és záró időpontjai is. A találatokat a keresőmotor relevancia szerinti sorrendben kínálja fel a legodavágóbbnak ítélt cikktől/cikkrészlettől a legkevésbé fontosig. Beállítható azonban az időrendi felsorolás is. Van lehetőség a keresések mentésére is, ami a könnyű visszakeresést teszi lehetővé, valamint arra is, hogy rögzített keresőkérdéseinket az állomány bővülése esetén a rendszer átfuttassa és az esetleges új találatokról értesítést küldjön. Arcfelismerő program is igénybe vehető, azaz egy fénykép feltöltésével másodpercek alatt megkapható mindazon cikkek ugrópontja, amelyet olyan kép kísér, amelyen az adott személy is szerepel. (Jelen sorok szerzője több kísérletet is tett erre, és elképedve tapasztalta, hogy a program egy előadóterem zsúfolt nézői széksorai közt is felfedezte a kérdéses személyt.) Amennyiben csak képekre, illusztrációkra lenne szükségünk, lehetőség van arra is, hogy a keresés csakis a képaláírásokra korlátozódjon.

Az adatbázis jelenleg olvasható legrégebbi sajtóterméke a Bécsben kiadott német nyelvű *Wiener Zeitung – Wienerisches Diarium* 1703-1768 közötti évfolyamai. Német nyelvű digitalizált periodikából egyébként több mint kétszázötvenben böngészhetünk. A Bécsben, Berlinben, Münchenben kiadottakon túl Mainzban, Innsbruckban, Baden-Badenben, Klagenfurtban, Linzben, Mistelbachban, Salzburgban, Grazban, Bad Ischlben, Bad Ausseeban, Bad Gasteinben, Felsőőrött, a román fővárosban: Bukarestben, a finnországi Jyväskylä-ban, az ukrajnai Lvivben és Csernovicban, a morvaországi Brünnben, a csehországi České Budějovicében, Mariánské Lázněben, Alamócon, Karlovy Varyban, Prágában, Pilsenben, Cheben és Teplicén; a lengyelországi Bielsko-Bialán; a szlovéniai Ljubljanában; az olaszországi Bressanonében és Bolzanóban, a felvidéki, majd szlovákiai Besztercebányán, Kassán és Késmárkon, a délvidéki, majd szerbiai Újvidéken, Újverbászon és Apatinban; az erdélyi Brassóban, Lugoson, Temesvárott, Besztercén Medgyesen, Segesvárott, Szászsebesen, Zombolyán és Nagyszebenben, valamint Budapesten és Sopronban megjelent hírlapok, folyóiratok, iskolai értesítők több százezer oldala áll rendelkezésünkre. Ezek túlnyomó többsége egyszerre hely- és nyelvtörténeti, valamint néprajzi jelentőségű. Budapesten adták ki például a *Der Spiegel* (1829-1844), a *Pester Lloyd* (1854-1944), a *Neues Pester Journal* (1877-1894), az *Ungarische Revue* (1881-1895) és az *Ungarn* (1940-1944) számait. Az ugyancsak itt szerkesztett *Neue Zeitung* 1954-2020 közötti évfolyamai és a *Deutscher Kalender* 1957-2021 közötti kötetei érhetők el, Sopront pedig az *Oedenburger Zeitung* (1873-1939) képviseli.

A kínálat nagyon gazdag román nyelvű sajtótermékekben is. Ezekből négy-százhetvenhatot nevesít a teljes címlista. Köztük a *Familia* 1865-1906 közötti évfolyamai (25 505 oldal) és hasonló nevű utóda 1926-1986 (10 054), a *Progresul* 1863-1870 (3918), a *Convorbiri Literare* 1867-1944 (66 249), az *Economia Națională* 1885-1941 (17 434), az *Adevărul* 1888-1950 (66 875), az *Epoca* (1896-1938), *Foia Poporului* 1896-1947 (20 710), *Fulgerul* 1889-1918 (2366), a *Năzuința* 1923-1929 (2690), a *Cinema* 1924-1948 (15 245), a *Moldova Liberă* 1944-1947 (2916), a *Revista de Folclor* 1956-1963 (1452), *România literară* 1954-2021 (76 056) is szerepel. Az 1950-1980-as évek társadalmi és kulturális viszonyai is több száz román hírlapon, folyóiraton és propagandakiadványon kísérhetők nyomon. Az Izraelben, Tel Avivban 1987-2010 között kiadott, 21 738 összoldalt számláló román nyelvű folyóirat, a *Minimum* igazi csemege lehet az érdeklődő számára. És ne feledkezzünk meg a román gyűjtemény magyarországi kiadású darabjairól sem! A budapesti *Concordia* 1861-1867, a gyulai *Foia Românească* 1950-2022 és *Calendarul Nostru/Calendarul Românesc* 1952-2022, valamint a szegedi *Conviețuirea* 1997-2018 évfolyamai is értő olvasóra várnak.

Horvát nyelven az eszéki, fiúmei, károlyvárosi, zágrábi horvát gimnáziumok és nagy gimnáziumok értesítői, programjai kutathatók az 1866-1914 közötti időszakban tanévről tanévre, de akad példa 1851-1865-ös találatokra is. *Lengyel nyelvű* kiadványból is adódik tizenegy találat. A lvovi (lvivi) kiadású *Kurjer Lwowski* 1885-1898 (38 622 oldal), a żywieci *Przewodnik powiatu żywieckiego* 1902-1908 (372), a krakkói *Życie Literackie* 1951-1989 (22 664), a varsói *Słowo Powszechne* 1969-1990 (48 562) mellett természetesen elérhető az egykori központi pártlap, a *Trybuna Ludu* 1951-1990 (100 962), valamint a *Życie Warszawy* 1955-1993, de mások mellett a *Żołnierz Wolności* 1967-1977 közötti számai is. A *Studia Slavica* a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaként valamennyi szláv nemzetiségünk számára fontos forrás lehet. A folyóirat indulásától kezdődően különféle szláv és egyéb nyelveken (pl. magyarul, németül) közölt értekezéseket a szlavisztika tárgyköréből. Változó terjedelmű füzetekben jelent meg, több füzet alkotott egy kb. húsz-harminc íves kötetet. Évente általában egy kötet jelent meg. A gyűjteményben az 1955-1995 közötti megjelenések érhetőek el.

A gyűjtemény elsöprő többsége magyar nyelvű. Ezek között is számtalan nemzetiségi vonatkozású nyomdatermék található. Szándékosan régi példákat keresve megemlítem, hogy elérhető például az I. világháború előtti évben indított *Nemzetiségi Ismertető Könyvtár* sorozata: Pechány Adolf: *A tótokról*; Czirbusz Géza: *A temes- és torontálmegyei bolgárok – A krassószerényi krassovánok*; Moldován Gergely: *A magyarországi románok*; Szabó Oreszt: *A magyar oroszokról (ruthének)*; Czirbusz Géza – Nitsch Mátyás: *A magyarországi németek 1. A délmagyarországi németek – A dunántúli németesség*; Neugeboren Emil – Bruckner Győző: *A magyarországi németek 2. Az erdélyi szászok – A szepesi szász nép*; Juga Velimir: *A magyar szent korona országában élő szerbek*. Nem hagyható említés nélkül a tárgyunkba vágó egyik legrégebbi találat, a Magyar Könyv-Ház 209. könyve, Nestor: *A' Tótoktól, s' Magyarokról* (Pozsony, 1783) című munkája, amelyben a „A' régi Tótok a' Dunánál” szakasz cím mellett „Sloven (Tót) nép” említetik, de valamivel később *Bolgárországra* is történik utalás. Csakígy szólni kell Huszti András: *Ó és új Dácia az az Erdélynek régi és mostani állapotjáról való historia* (Bécs, 1791) írásáról is. Ahogyan Popovich Milos: *A nemzetiségi kérdés Magyarországon szerb szempontból* (Szabadka, 1865), Lehoczky Tivadar: *A beregmegyei ruthén fatemplomok* (Archeológia Értesítő, 1870/10.) Tibád Antal: *A román kérdés és a magyar nemzetiségi politika* (Budapest, 1894), Jancsó Benedek: *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota 1-2.* (Budapest, 1896, 1899) a *Nemzetiségi tanulmányok* (Bp., 1898), az 1848-1849. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről (Bp., 1948), Szüts Iván (szerk.): *Szemere Bertalan miniszterelnök emlékiratai az 1848/49-i magyar kormányzat nemzetiségi politikájáról* (Budapest, 1941) című művek sem maradhatnak említés nélkül. Vagy, hogy közelmúltbelire is felhívjam a figyelmet: a *Studia Minoritatum* sorozat ötödik, Gyurok János: *A Magyarországon élő nemzetiségi és a magyar fiatalok egymásról alkotott képe* (Szekszárd, 2003) kötetét is figyelmükbe ajánlom.

Molnár János nagyszombaton 1760-ban kiadott *Régi jeles épületek* című nyomtatványából a „*Paraditsomnak kertéről*” megtudhatjuk, hogy azt javasolta az „*Örmények tartománya*” foglalta magába. A *Némelly nevezetes emberekről* (Pest, 1796) oldalait olvasva a *Peristlavai bolgárok* címszó alatt, azok i.sz. 970-ben történt hadakozásáról is találunk ismertetést. Az évben történt ugyanis, hogy „...három száz ezerből álló sereggel rohantak az Oroszok a Bolgárokra”. 1787/88 igen nehéz éve lehetett a lengyeleknek, ahogy a *Magyar Kurír* 1788. február 13-i száma közreadta: „*Lengyelországban az eleségre tartozó dolgok is szükében vagynak*”.

Oldalakon keresztül lehetne idézni az érdekesebbnél érdekesebb, fontosnál is fontosabb találatokat, de talán ennyi is elég annak bemutatására, hogy miféle ingyencségek kerülhetnek elő. A következő adatok amúgy is meggyőzőbbek lehetnek.

A teljes szövegű keresőbe írva – a vezetéknevi találatokat kiszűrendő, többes számú keresést alkalmazva – a bolgárok szóra 126 630, a szerbekre 281 614, a rácokra 16 897, találat adódott. A horvátok 171 304, a bunyevácok/bunyevácok 6252, a sokácok 5992 az ukránok 62 692, a ruszinok 18 627, a rutének 14 275, a ruthének 14 308, az örmények 37 261, a németek 980 196, az osztrákok 256 065, a szászok 80 521, a svábok 40 351, a lengyelek 259 470, a szlovének 34 816, a vendek 9179, a szlovákok 149 308, a tótok 73 577, a románok 399 077, az oláhok 70 501, a cigányok 217 477, a cigányok 22 906, a romák 108 867, a görögök 235 668 találatot eredményezett.

Amennyiben a „magyarországi”, majd a „hazai” előtagot az adott nemzetiség nevével idézőjelek közé zárt szókapcsolatként írjuk a keresősorba a következő találatszámra jutunk: bolgár 1814+262, cigány 14 345+1235, romák 2617 +487, görög 3069+742, horvát 4429+727, lengyel 2630+492, német 43 843+9661, örmény 1018+602, román 20 459+4965, ruszin 714+125, szerb 8801+1424, szlovák 16 600+1776, szlovén 2209+830, ukrán 663+182. (Megjegyzendő, hogy a „magyarországi/hazai román” találatokban a románnak nevezett építészeti stílus és a romantika is belesodródhatott, illetve hogy a „roma” a római katolikus, illetve a Róma, találatok özöne miatt ez esetben értékelhetetlen volt, illetve a görög-keleti és görög-katolikus szókapcsolatok is torzítják az eredményt.

Ha már a romáknál tartunk, szólni kell arról, hogy a kereshető anyagban egy „Cigány tematikájú könyvek” című, 302 kötetre kiterjedő gyűjtemény és a cigány/roma tematikájú folyóiratok közül az *Amaro Drom* 1991-2010, a *Lungo Drom* folyóirat 1993-2013, a *Rom Som* 1995-1996, a *Cigányfűró* 1994-1998, a *Közös Út – Kethano Drom* 1993-2008, a *Csodalámpa* 1994-1998, a *Phralipe* 1990-2000, a *Rominfo* 1998-2001 és a *Világunk* 1999-2010 évfolyamai is megtalálhatók. Fellelhetők egyebek mellett a *Ciganisztikai tanulmányok* 1984-1996 és a *Cigány néprajzi tanulmányok* 1993-2013 között kiadott kötetei is.

Szerencsére bárki, előfizetés nélkül is meggyőződhet arról, hogy számára milyen kincseket tenne elérhetővé az ADT. Az adt.arcanum.com/hu beírása után megnyíló felület ugyanis lehetővé teszi a teljes szövegű keresést. A keresést követően a program olvashatóvá teszi mindazon nyomtatvány könyvészeti adatait, melyekben a keresett szó vagy szókapcsolat előfordul. Láthatóvá lesz az adott újság, vagy könyv borítóképe is, és egy-két kiragadott sor is, amelyben a találat a belívek közvetlen szöveggörnyezetében látható. (Maga a találat azonban nem nyitható meg, hiszen a szemlélődés az előfizetésre ösztönzést szolgálja.) A digitalizált folyóiratok teljes címjegyzéke és témakörök lajstroma is megnyitható.

Erdemes figyelni az ADT híreire, hiszen egyrészt – marketing szempontoktól vezérelve – évente két-három alkalommal is huszonnégy órás ingyenes használatot tesznek lehetővé-, másrészt különösen ünnepek tájékán kedvezményes előfizetési lehetőségeket is kínálnak. Folyamatosan bővülő kínálatukkal (legutóbb a helyi lapok, települési újságok digitalizálása révén történő bővülése észlelhető) újabb értékes nemzetiségi tartalmak (helyi nemzetiségi mozgalmak, egyesületek hajdani és mai eseményei stb.) kerülhetnek terítékre.

Hegedűs Sándor